

2. Литвинов О. М. Філософія права Павла Новгородцева: суспільний ідеал-право-держава : монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 292 с.
3. Рицай І. Взаємодія громадян та правоохоронних органів в контексті формування правової держави: правові, історичні, філософські, психологічні аспекти. *Громадянське суспільство: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Львів : ЛьвДУВС, 26 вересня 2008 р. Львів, 2008. С. 174–179.
4. Пінська О.С. Правова свідомість : загальна характеристика, основні риси та структура. *Форум права*. 2011. № 1. С. 784–788.
5. Бехруз Х. Праворозуміння, розуміння права і правова система. *Право України* 2010. № 4 URL : <http://www.info-prensa.com/article-335.html>
6. Бабаев В. К. Общая теория права: курс лекций. Москва: Юристъ, 2004. 512 с.
7. Герасимів Т. З. Розбудова громадянського суспільства в Україні: державно-владний підхід. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: юридичні науки*. Львів, 2015. № 813. С. 86–95.

REFERENCES:

1. Savenko, V. (2014). Vplyv zakonu na formuvannya pravovidomosti liudyny u hromadianskomu suspilstvi [Influence of the law on the formation of human justice in civil society]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Yurydychni nauky*, 6–1, Tom 1, 62–65 [in Ukrainian].
2. Lytvynov, O. M. (2009). *Filosofii prava Pavla Novgorodtseva: suspilnyi ideal-pravo-derzhava: monohrafiia [Philosophy of Law Pavel Novgorodtsev: The social ideal-right-state: a monograph]*. Luhansk: RVV LDUVS im. E. O. Didorenka [in Ukrainian].
3. Rytsai, I. (2008). Vzaiemodiia hromadian ta pravookhoronnykh orhaniv v konteksti formuvannya pravovoi derzhavy: pravovi, istorychni, filosofski, psykhologichni aspekty [Interaction of citizens and law enforcement bodies in the context of formation of the rule of law: legal, historical, philosophical, psychological aspects]. *Hromadianske suspilstvo: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Lviv : LvDUVS, 26 veresnia 2008*, 174–179 [in Ukrainian].
4. Pinska, O.S. (2011). Pravova svidomist: zahalna kharakterystyka, osnovni rysy ta struktura [Legal consciousness: general characteristics, main features and structure]. *Forum prava*, 1, 784–788 [in Ukrainian].
5. Bekhruz, H. (2010). Pravorozuminnia, rozuminnia prava i pravova systema [Understanding, understanding the law and the legal system]. *Pravo Ukrainy*, 4. Retrieved from <http://www.info-prensa.com/article-335.html> [in Ukrainian].
6. Babaev, V. K. (2004). *Obshchaia teoriia prava: kurs lektsyi [General theory of law: a course of lectures]*. Moskva: Yuryst [in Russia].
7. Herasymiv, T. Z. (2015). Rozbudova hromadianskoho suspilstva v Ukraini: derzhavno-vladnyi pidkhid. [Building a Civil Society in Ukraine: A State-Owned Approach.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: yurydychni nauky*, 813, 86–95 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019

УДК 34.02

Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
lryabovol8@gmail.com

ВЛАСТИВОСТІ СУЧАСНОГО ЮРИДИЧНОГО ПРАВА ЯК РІЗНОВИДУ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

У статті визначено найбільш загальні властивості юридичного права, що ідентифікують його і, за якими воно якісно відрізняється від інших видів соціальних норм. Описано такі властивості юридичного права, як: об'єктивність, нормативність, формальна визначеність; загальнообов'язковий, державно-, інтелектуально- та свідомо-вольовий характер; встановлення та/або санкціонування державною і забезпечення як державним примусом, так і внутрішніми переконаннями людей у необхідності виконувати його вимоги; універсальність і системність; відповідність ідеалам справедливості й свободи. Встановлено, що сучасне юридичне право постає як інструмент досягнення соціального компромісу й забезпечення добробуту.

Ключові слова: соціальні норми, юридичне право, норма права, державний примус.

Ryabovol L. QUALITY OF MODERN LEGAL LAW AS A TYPE OF SOCIAL NORMS

The article defines the most general quality characteristics of the legal law, which identify it, and which it qualitatively differs from other types of social norms. Described such quality characteristics of legal law as: objectivity, normativity, formal

certainty; compulsory, state-, intellectual- and consciously-volitional character; the establishment and/or sanctioning of the state and the provision of both state coercion and internal convictions of people in the need to fulfill its requirements; universality and systemicity; compliance with the ideals of justice and freedom. It has been established that modern legal law appears as an instrument for achieving a social compromise and ensuring well-being.

Key words: social norms, legal law, norm of law, state coercion.

Постановка проблеми. У зв'язку із складністю системи суспільних відносин, множинністю суб'єктів відповідного унормування й інших обставин, регулювання суспільних відносин забезпечують різні види соціальних норм. Вони встановлюють межі як дозволеної/ бажаної, так і забороненої поведінки. Їх формування і входження в суспільство, як вказує Г. Саміло – [12, с. 11], обумовлене об'єктивними й суб'єктивними чинниками, тобто, виробляються вони людьми, але потреба в них викликана об'єктивною необхідністю.

Суспільні відносини врегульовуються моральними, правовими, політичними, корпоративними, релігійними, звичаєвими, естетичними, економічними, екологічними й іншими видами соціальних норм, які мають загальні властивості, передусім, є правилами соціально значущої поведінки людей, відображають інтереси як окремих індивідів та груп суспільства, так і усього людства. Соціальні норми взаємодіють, доповнюють одне одного, утворюють цілісну сукупність – систему, показниками ефективності якої є добробут суспільства загалом та стан законності і правопорядку зокрема.

Визначальну роль у цій системі відіграє право, яке стало відповіддю на актуальну потребу у врегулюванні ускладнених суспільних відносин, оскільки, на певному етапі суспільного розвитку звичаї і традиції перестали відповідати інтересам різних груп соціально неоднорідного суспільства.

Особливим є співвідношення права й моралі. Як складові духовної культури суспільства, вони органічно взаємопов'язані. І. Гетьман-П'ятковська пояснює це тим, що моральна основа – важлива складова загальної регулятивної потенції права, отже, законодавець має враховувати стан суспільної моралі, а закони – бути гуманними й справедливими [3, с. 3]. При цьому, у світі не існує єдиної моделі такого взаємозв'язку. Показовою, щодо морального наповнення правових норм, вважає Н. Оніщенко, є правова система США, де діють одночасно принаймні 53 правові системи, й те, що в одному штаті визнано тяжким злочином, в іншому – лише моральна провина [9, с. 55]. Так чи інакше, суттєвою рисою взаємодії права й моралі сьогодні є їх взаємопроникнення, посилення їх узгодженого (морально-правового) впливу на суспільство.

Властивості права – якісні ознаки, що характеризують дане явище, визначають його стан. Зникнення або зміни окремих властивостей тягне за собою зміну права загалом, отже, і його соціального значення, механізмів дії тощо. Саме домінування/ виразність певних властивостей права у конкретній державі зумовлює/ визначає її приналежність до конкретної правової сім'ї.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Переважно, окреслена проблема досліджується у площині конкретного типу праворозуміння – позитивістського (у сучасному його розумінні – Р. Луцький та ін.), природно-правового (В. Васецький, М. Кельман, О. Мурашин та ін.), інтегративного (О. Геселев, Н. Оніщенко, Д. Керимов та ін.), соціокультурного (Л. Заморська, О. Ковальчук, О. Котенко, І. Музика, В. Хаврук та ін.), антропоцентричного (М. Антонов, А. Кучук, А. Поляков та ін.) тощо. Сутність, суспільне значення, ознаки права як одне з актуальних питань теоретичної юриспруденції, вивчали В. Дудченко, В. Завальнюк, Ю. Оборотов та ін. Значну увагу приділили йому й такі фахівці у галузі теорії та філософії права, як: М. Козюбра, А. Колодій, С. Максимов, О. Скакун, О. Петришин, В. Плавич, П. Рабінович, О. Святоцький, В. Селіванов, М. Цвік та ін. У їхніх працях викладено результати теоретико-філософського осмислення феномена права як багатогранного й динамічного явища. Науковий інтерес до цієї проблеми підтримується у зв'язку з інтеграцією України в європейський правовий простір та спричиненими нею трансформаційними зрушеннями національної правової системи, в якій юридичне право – системотвірний компонент.

Мета статті – визначити найбільш загальні властивості юридичного права, що ідентифікують його і, за якими воно якісно відрізняється від інших способів регулювання суспільних відносин, інших видів соціальних норм.

Виклад основного матеріалу. Право – основна категорія, вихідна для інших категорій загальнотеоретичної юриспруденції і понятійного апарату галузевих юридичних наук, що відображає складний, багатоаспектний, соціально-обумовлений феномен, глибоко вкорінений у національну й світову культуру та історію. У нашому дослідженні поняття «право/юридичне право» використовуємо для позначення відповідного соціально-юридичного інструменту регулювання суспільних відносин.

Зазначимо, що черговість розкриття властивостей юридичного права не вказує на їх пріоритетність, проте, передусім, визначимо спрямованість права. Згідно із сучасними науковими підходами, сформованими на тлі суттєвої зміни методології вітчизняної теоретичної юриспруденції, право зорієнтоване на соціальну демократію, спрямоване на регулювання відносин відповідно до волі більшості населення країни та загально-соціальних потреб (М. Кельман, О. Мурашин) [6, с. 293]; спрямовується на регулювання суспільних відносин з метою охорони існуючого демократичного ладу (Г. Саміло) [12, с. 40].

У конкретному суспільстві право детермінується реальним рівнем розвитку (соціально-економічного, політичного, культурного) суспільства, відповідає потребам та інтересам його членів, отже, має об'єктивний характер. Водночас, визначає орієнтири, цілі, пріоритети розвитку даного суспільства на основі найвищих соціальних цінностей та ідеалів. «Саме об'єктивність права забезпечує його сприйняття людьми в якості догми – точних, постійних і стабільних правил, що надають суспільству рис системності», вказує С. Біржакова. Саме

в об'єктивному характері, як властивості права, вчена вбачає його соціальну цінність [1, с. 62].

Як таке, що діє на певному етапі розвитку суспільства/ держави, об'єктивне юридичне право виражає відповідну волю, у зв'язку з чим набуває публічного, офіційного, державно-вольового характеру. За умови, що юридичне право спирається на силу та авторитет держави як організації, яка бере на себе обов'язок піклуватися про загально-соціальні справи, воно стає інструментом досягнення соціального компромісу, забезпечення добробуту.

Свої форму і зміст право набуває завдяки інтелектуальній діяльності людей, а його дія забезпечується їх свідомою вольовою поведінкою щодо закріплення й реалізації норм права, отже, право має також інтелектуально-вольовий характер, вважають О. Тихомиров та О. Полонська [14, с. 100].

Г. Волинка також виходить з того, що право є проявом інтелекту людей та їх волі щодо визначення майбутньої поведінки, способів реалізації інтересів і потреб суспільства, досягнення цілей його розвитку. При цьому, вчений акцентує, що право регулює лише ту поведінку людей, яка має усвідомлений характер і пов'язана з волевиявленням людини, й, у зв'язку з цим, воно набуває таку властивість, як свідомо-вольовий характер [2, с. 98].

Юридичне право позначається нормативністю. У найбільш загальному розумінні це означає, що воно є сукупністю правил поведінки – норм права, формалізованих і легалізованих державою для регулювання суспільних відносин. Наразі С. Погребняк вказує, що нормативність права зумовлюється нормативністю його основних складових – норм і принципів права, які мають загальний характер, є неперсоніфікованими (відсутня вказівка на конкретного адресата) та невичерпними (можливість багаторазової реалізації) [11, с. 168]. За Г. Саміло, нормативність демонструє, що право містить у собі та фіксує відносини, нормальні для певного суспільства, найбільш типові, стійкі, повторювані. Саме цю систему норм (правил поведінки, які визначають права, обов'язки та відповідальність учасників суспільних відносин) прийнято називати правом, яке офіційно діє у межах окремої держави [12, с. 37]. Д. Керімов, однак, вказує, що право існує не тільки у формі офіційно-інституціалізованої нормативності, а й у багатьох інших, у тому числі й ненормативних, формах [7, с. 337].

Юридичне право – єдиний вид соціальних норм, який регулює суспільні відносини від імені держави, є способом її волевиявлення (як віддзеркалення волі суспільства). Виняток становлять ті суспільства, в яких державна влада не відокремлена від релігійної й державне регулювання суспільних відносин забезпечується як правовими, так і релігійними нормами. Так чи інакше, право – обов'язковий атрибут державності, як правило, єдиний високоєфективний інструмент впливу на відносини між людьми, отже, має владно-регулятивний характер.

На відміну від інших соціальних норм, дія яких є локальною, право – загальнообов'язковий соціальний регулятор. Так, дія права поширюється на всіх суб'єктів права і виконання правових приписів для них є обов'язковим, незалежно від їхнього ставлення до даних норм. Завдяки цьому досягається максимальна ефективність дії права. Саме тому, як справедливо зазначає С. Погребняк, право здатне забезпечити загальний порядок, регулярність і передбачуваність дій людей на основі взаємності [11, с. 164]. Важливими наразі є відповідні засоби забезпечення.

Позаяк право виражає волю держави, саме держава й забезпечує дотримання/ виконання правових норм як загальнообов'язкових правил поведінки у суспільстві, охороняє право від порушень. До особи, яка свідомо й добровільно не виконує правові приписи, можуть бути застосовані заходи державного примусу – примусові заходи особистого та/ або майнового характеру. Метою наразі може бути прискікання правопорушення або безпосередньо притягнення правопорушника до юридичної відповідальності.

Проблема державного примусу як істотної ознаки права – одна з найбільш дискусійних у фаховому науковому середовищі. Починаючи з XIX століття, саме позитивістське уявлення про державний примус викликало негативні оцінки й критику з боку прихильників інших типів праворозуміння, акцентує Б. Малишев, і продовжує, що поворотним моментом у цьому стало закріплення юридичного статусу невід'ємних прав людини у Загальній Декларації прав людини, що заклало основу концепції «м'якого позитивізму», згідно з якою, правотворча й інші функції держави обмежуються правами людини, при цьому, підсилюються ціннісно-етичні аспекти права [8, с. 25], тому, як зазначає Н. Пархоменко, необхідно відкинути погляд на державний примус як основний засіб забезпечення виконання норм права [10, с. 43]. Поділяючи думку, що держава є інституцією, покликаною забезпечувати ефективну дію права, С. Погребняк водночас акцентує, що, крім примусу, обов'язковість права підтримується й іншими засобами, зокрема, впевненістю людей у необхідності додержуватися права, за умови, що воно сприймається ними як авторитетний/ легітимний регулятор [11, с. 164, 165, 167].

У вітчизняній юриспруденції переважає думка, що для формування й розвитку юридичного права надзвичайно важливою є роль держави, відтак, юридичне право розглядається передусім як результат спеціальної діяльності органів держави – встановлення або санкціонування права. Перше, вказує В. Сухонос, спрямоване як на появу джерел права, так і на підтримку їх примусовою силою держави, а друге – суто на підтримку формалізованих правил поведінки примусовою силою [13, с. 333]. Поряд з цією науковою позицією, викладаються й інші. Д. Керімов, наприклад, акцентує: право – це не тільки те, що встановлене або санкціоноване офіційним органом держави, але й те, що з об'єктивною необхідністю виходить із життєдіяльності суспільства [7, с. 337]. Н. Пархоменко також вважає, що право не слід розглядати як продукт виключно державної діяльності, а також отожднювати його із законом, недооцінювати природний характер

прав людини. [10, с. 43],

Принциповою властивістю сучасного юридичного права є його відповідність ідеалам справедливості, свободи, рівності, закріплення у ньому основних прав і свобод людини та громадянина, визнаних у світовому співтоваристві, а також урахування того, що свобода однієї особи не може обмежувати свободу іншої. Поділяючи позицію римських юристів про право як мистецтво добра і справедливості, М. Кельман і О. Мурашин розглядають право як соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, яке є в даний момент у конкретному суспільстві, й у даному контексті вказують на такі завдання права: підтримувати у стійкому стані існуючий суспільний лад, якщо він оцінюється загалом як справедливий; відображати справедливі відносини між суб'єктами; захищати правомірну поведінку від неправомірного впливу тощо [6, с. 275, 276]. Не піддаючи сумніву викладене, вважаємо, однак, що не можна не зважати й на наукову позицію Н. Оніщенко, згідно з якою, оцінка права з погляду справедливості – це суб'єктивна характеристика, яка реалізується на рівні індивідуальної або суспільної правосвідомості [9, с. 56].

Юридичне право має зовнішні форми/джерела – офіційні письмові документи встановленої форми, а саме: нормативно-правові акти, правові прецеденти (судові, адміністративні), правові звичаї, інші документи, в яких держава закріплює загальнообов'язкові правові приписи. Слід зазначити, що деяким іншим соціальним нормам також властива формальна визначеність, наприклад, корпоративні норми закріплюються у статутах, релігійні норми-заповіді – у священних книгах, однак, їх форма визначається не державою, а іншими організаціями (суспільними, релігійними), отже, акцентує Г. Волинка, вони не мають загальнообов'язкового офіційного значення [2, с. 97].

Право здатне регулювати різні за своєю природою суспільні відносини, тобто, є універсальним суспільним регулятором. При цьому, не можна не погодитися з Н. Оніщенко, що право – універсальний регулятор, але не універсальна константа. Як явище соціальної дійсності воно не може розглядатися як стале, незмінне, або як формат, однаковий для різних держав, правових розвитків у різних хронологічних рамках [9, с. 54].

Право – складне утворення, сукупність взаємоузгоджених, взаємопов'язаних і таких, що доповнюють одне одного, компонентів, отже, його іманентною властивістю є системність. Як встановила Л. Заморська, під системністю права переважно мають на увазі можливість впорядкувати правові норми певним чином, згрупувати їх в ті чи інші стійкі об'єднання [5, с. 31]. Не випадково право розглядають як: системний, багаторівневий, багатогранний феномен (П. Рабінович); не хаотичне нагромадження норм, а систему, в якій норми групуються в певному порядку на основі загальних принципів і процесів диференціації й інтеграції, у результаті чого, право постає як складне системне ієрархічне явище (С. Алексєєв); унікальну соціально-нормативну систему (П. Богущкий) тощо. При цьому, системність права виявляється на різних рівнях – системи права, системи законодавства, правової системи, а також на рівнях окремих правових механізмів чи процесів.

Розглядаючи право як систему, О. Тихомиров і О. Полонська вважають, що її змістовний вираз – система права, формальний – система законодавства. Структуру права вони описують як сукупність таких складових: приватне право (сукупність норм, що спрямовані на регулювання особистих/ приватних інтересів) та публічне право (сукупність норм, що спрямовані на регулювання загального/ публічного інтересу); матеріальне право (сукупність норм, що закріплюють права і обов'язки суб'єктів права) та процесуальне право (сукупність норм, що визначають порядок/ процес реалізації прав і обов'язків); регулятивне право (сукупність норм, що окреслюють межі правомірної поведінки) і охоронне право (сукупність норм, що встановлюють заборони й механізми реагування на правопорушення) [14, с. 101].

Особливого значення М. Кельман і О. Мурашин надають поділу права на такі три елементи його структури: природне право – соціально-правові домагання, зумовлені природою людини і суспільства, важливою частиною якого є права людини або можливості, які суспільство й держава спроможні забезпечити кожному громадянину; позитивне право – джерела юридичного права, в яких соціально-правові домагання громадян, організацій, соціальних груп отримують офіційне державне визнання; суб'єктивне право – індивідуальні можливості, які виникли на підставі норм позитивного права і задовольняють інтереси й потреби суб'єкта. Згадані вчені акцентують, що відсутність хоча б одного з перерахованих елементів спричиняє деформацію права і втрату ним властивостей ефективного регулятора суспільних відносин. Так, зведення права до сукупності норм спотворює його зміст, призводить до ототожнення з позитивним правом та ігнорування природного права. Зміст власне соціально-правових домагань полягає в тому, щоб вони отримали офіційне визнання в джерелах права, тобто трансформувались у суб'єктивні права, відповідним інструментом чого є норми позитивного права, а результатом – зведенням природного права в закон [6, с. 278-279].

Як соціально детерміноване явище, особлива юридична реальність, право позначається динамізмом і стабільністю одночасно. Динамізм властивий праву постільки, поскільки воно не може не розвиватися/ змінюватися у контексті мінливих суспільних умов. Саме в динаміці, в дії, в практичному регулюванні суспільних відносин Д. Керимов вбачає сенс права [7, с. 337]. Водночас, право покликане стабілізувати суспільні відносини, забезпечувати їх відносну стійкість, отже, і саме має бути стабільним. Переваги права у зв'язку з тим, що йому притаманні як динамізм, так і стабільність, очевидні – його здатність змінюватися разом із змінами умов життя суспільства відіграє роль чинника виникнення/ формування нових, цивілізованих відносин. Разом з тим, вчені вказують і на відповідні негативні прояви. Г. Саміло відносить до них як зайву

стабільність права, яка уповільнює розвиток суспільних відносин, так і його зайвий динамізм, що завдає їм нестабільності, принижуює авторитет права, отже, підсумовує вчений, у праві повинні гармонійно сполучатися елементи стабільності й динамізму, що є умовою його ефективності як регулятора суспільних відносин [12, с. 39].

Сучасне юридичне право – це право, яке не лише декларується, а фактично втілюється, реалізується у суспільних відносинах, що, у свою чергу, передбачає наявність відповідних механізмів. На цій підставі О. Тихомиров і О. Полонська вказують на процедурність права – наявність чітко визначених і нормативно закріплених послідовностей дій/правових процедур у процесах розроблення, прийняття, застосування й гарантування права [14, с. 100].

Висновки. Аналіз наукової та навчальної літератури з теми дослідження дає підстави стверджувати, що сучасне юридичне право як різновид соціальних норм позначається специфічними властивостями, серед яких: об'єктивність, нормативність, загальнообов'язковість, формальна визначеність; інтелектуально-, державно- та свідомо-вольовий характер; встановлення та/або санкціонування державною і забезпечення як державним примусом, так і внутрішніми переконаннями людей у соціальній цінності права й необхідності виконувати його вимоги; універсальність та системність; відповідність права ідеалам справедливості й свободи. Загалом сучасне юридичне право орієнтоване на соціальну демократію, постає як інструмент досягнення соціального компромісу й забезпечення добробуту населення. Перспективним у напрямку дослідження є визначення тенденцій розвитку сучасного юридичного права тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біржакова Є. О. Властивості права в контексті природно-правового праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 60-63.
2. Волинка К. Г. Теорія держави і права : Навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.
3. Гетьман-П'ятковська І. А. Право та мораль: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2007. 22 с.
4. Загальна теорія права : Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.
5. Заморська Л. І. Системність та нормативність у праві: діалектика взаємодії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 31-33.
6. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права : Підручник. К. : Кондор, 2005. 609 с.
7. Керимов Д. А. Методологія права: Предмет, функції, проблеми філософії права : монографія. 6-е изд. М. : Изд-во СГУ, 2011. 452 с.
8. Малишев Б. В. Теоретико-правові аспекти державного примусу як ознаки права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 25-28.
9. Оніщенко Н. М. Змістовно-функціональні характеристики права (витоки, постулати, принципи, функції). *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 53-58.
10. Пархоменко Н. М. Основні концептуальні підходи до визначення права в сучасній українській науці. *Альманах права. Праворозуміння та правореалізація: від теорії до практики*. 2011. Вип. 2. С. 38-43.
11. Погребняк С. П. Ознаки права в контексті сучасного праворозуміння. *Право України*. 2010. № 4. С. 164-169.
12. Саміло Г. О. Актуальні проблеми теорії права : Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2014. 216 с.
13. Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник. Суми : Університетська книга, 2014. 544 с.
14. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

REFERENCES:

1. Birzhakova, E. O. (2011). Vlastivosti prava v konteksti prirodno-pravovogo pravorozuminnya [The Properties of Law in the Context of Natural Legal Legal Understanding]. *Chasopys Kyivs'kogo universytetu prava*, 4, 60-63 [in Ukrainian].
2. Volinka, K. G. (2003). *Teoriya derzhavy i prava : Navch. posib.* [Theory of State and Law: a manual]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
3. Get'man-P'yat'kovs'ka, I. A. (2007). *Pravo ta moral': teoretiko-pravovi problemi spivvidnoshennya ta vzaemodii* [Law and morality: theoretical and legal problems of correlation and interaction]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kozubra, M. I. (Eds.). (2015). *Zagal'na teoriya prava: Pidruchnik* [General Theory of Law: textbook]. Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
5. Zamors'ka, L. I. (2013). Sistemnist' ta normativnist' u pravi: dialektika vzaemodii [Systemicity and normativity in the law: dialectics of interaction]. *Porivnyal'no-analitichne pravo*, 2, 31-33 [in Ukrainian].
6. Kel'man, M. S., Murashin, O. G. (2005). *Zagal'na teoriya derzhavi ta prava: Pidruchnik* [General theory of state and law: a textbook]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
7. Kerimov, D. A. (2011). *Metodologiya prava: Predmet, funkcii, problemy filosofii prava* [Methodology of law: subject, functions, problems of the philosophy of law]. Moskva: SGU [in Russian].
8. Malishev, B. V. (2012). Teoretiko-pravovi aspekti derzhavnogo primusu yak oznaki prava [Theoretical and legal aspects of state coercion as a sign of law]. *Chasopys Kyivs'kogo universytetu prava*, 3, 25-28 [in Ukrainian].

9. Onishchenko, N. M. (2010). Zmistovno-funkcional'ni harakteristiki prava (vitoki, postulati, principii, funkciï) [Content-functional characteristics of law (origins, postulates, principles, functions)]. *Pravova derzhava*, 21, 53-58 [in Ukrainian].
10. Parhomenko, N. M. (2011). Osnovni konceptual'ni pidhodi do viznachennya prava v suchasnij ukrains'kij nauci [Basic conceptual approaches to the definition of law in modern Ukrainian science]. *Al'manah prava. Pravorozuminnya ta pravorealizaciya: vid teorii do praktiki*, 2, 38-43 [in Ukrainian].
11. Pogrebnyak, S. P. (2010) Oznaki prava v konteksti suchasnogo pravorozuminnya [Signs of law in the context of modern legal thinking]. *Pravo Ukrainy*, 4, 164-169 [in Ukrainian].
12. Samilo, G. O. (2014). *Aktual'ni problemi teorii prava: Navchal'nij posibnik* [Actual problems of the theory of law: a manual]. Zaporizhzhya: Prosvita [in Ukrainian].
13. Suhonos, V. V. (2014). *Teoriya derzhavi i prava: pidruchnik* [Theory of state and law: a textbook]. Sumy: Universitets'ka kniga [in Ukrainian].
14. Strel'byc'ka L. M. (Ed.), Tihomirov, O. O., Mikulina M. M., Ivanov U. A. (2016). *Teoriya derzhavi i prava : navch. posib. dlya pidgot. fahivciv z inform. bezpeki* [Theory of state and law: a training manual for the training of information security]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019

УДК 342.841

Владимирова Валентина Іванівна,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
vladimirovavalentina1947@gmail.com

КОРУПЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ

У статті проаналізовано різні підходи науковців до поняття, сутності та змісту і формі вираження такого негативного явища як корупція. Акцентується увага на тому, що це негативне суспільне явище є універсальною проблемою, яка впливає на всі сфери суспільного життя, та має транснаціональний характер. Зазначено, що корупція як соціально-економічне, правове та моральне явище має історичні джерела та глобальний характер. Термін корупція походить з латинської мови *corruptere* і означає псувати, завдавати шкоди, руйнувати, викривляти та фальсифікувати. Корупція, як багатогранне соціально-політичне явище, має безліч методологічних підходів до трактування його поняття та розкриття його змісту. Проаналізовано різні аспекти корупції у наукових розвідках вчених та розуміння корупції в чинному українському законодавстві, міжнародних правових документах. Розкриваючи понятійно-категоріальні основи корупції як і будь-якого явища, проаналізовано характерні ознаки та форму його вираження.

Ключові слова: корупція, хабарництво, корупційні правопорушення, адміністративна відповідальність, предмет посягання.

Vladimirova V. CORRUPTION: DEFINITION AND FORMS OF ITS EXPRESSION

The article analyzes different approaches of scientists to the concept, essence and content and the form of expression of such a negative phenomenon as corruption. It is emphasized that this negative social phenomenon is a universal problem that affects all spheres of public life and has a transnational character. It is noted that corruption as a socio-economic, legal and moral phenomenon has historical sources and a global character. The term corruption comes from the Latin *corruptere* and means to spoil, harm, ruin, distort and falsify. Corruption, as a multifaceted socio-political phenomenon, has many methodological approaches to the interpretation of its concept and the disclosure of its content. Different aspects of corruption in scientific researches of scientists and understanding of corruption in the current Ukrainian legislation, international legal documents are analyzed. By expanding the conceptual-categorical foundations of corruption as well as any phenomenon, the characteristic features and the form of its expression are analyzed.

Key words: corruption, bribery, corruption offenses, administrative liability, subject of an attack.

Постановка проблеми. Корупція як негативне суспільне явище є універсальною проблемою, яка впливає на всі сфери суспільного життя, та має транснаціональний характер. Глобалізаційні процеси розширили масштаби корупції, яка стала міжнародним явищем. Враховуючи загрозу демократичним засадам управління суспільством, порушенню принципу верховенства права та знищення духовних, моральних і суспільних цінностей, Генеральна Асамблея ООН 9 грудня 2003 року підписала Конвенцію проти корупції. Зазначена подія стала знаковою, оскільки цю дату визнано Міжнародним днем боротьби з корупцією [8]. Корупція має глобальний та системний характер, тому є однією з основних загроз національній безпеці і Україні та серйозною проблемою, яка впливає на її міжнародний імідж. За даними дослідження впливової міжнародної організації «Transparency International» у світовому індексі сприйняття корупції у 2018 році наша